

ΜΟΝΤΕΣΚΙΕ

ΠΕΡΣΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

Μετάφραση
Νίκη Μολφέτα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

ΔΕΝ ΕΧΩ ΠΡΟΘΕΣΗ ΝΑ ΓΡΑΨΩ ΕΔΩ ΜΙΑ ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΑΦΙΕΡΩΣΗ, και δε ζητώ από κανέναν προστασία γι' αυτό το βιβλίο: θα διαβαστεί, αν είναι καλό, κι αν είναι κακό, μου είναι αδιάφορο κι αν δε διαβαστεί.

Ξεχώρισα αυτές τις πρώτες επιστολές, έτσι ώστε να δοκιμάσω τις προτιμήσεις του κοινού: έχω ακόμα πολλές άλλες μέσα στο χαρτοφύλακά μου, που θα μπορούσα κι αυτές αργότερα να τις δημοσιεύσω.

Αρκεί όμως να μην αποκαλυφθεί το όνομά μου: γιατί, αν τύχει και με αναγνωρίσουν, τότε εγώ αμέσως θα σιωπήσω. Γνωρίζω μια γυναίκα που περπατά κανονικά, μόλις όμως την κοιτάξουν κουτσαίνει. Αρκούν οι ατέλειες αυτού του έργου, ως μην εκθέσω στην κριτική και τις δικές μου. Αν ήξεραν ποιος είμαι, θα έλεγαν: «Το βιβλίο του δεν ταιριάζει καθόλου με το χαρακτήρα του. Γιατί δεν καταπιάνεται καλύτερα με κάτι άλλο; Αυτά είναι πράγματα ανάξια ενός σοβαρού ανθρώπου». Οι κριτικοί ποτέ δεν παραλείπουν να κάνουν τέτοιου είδους σκέψεις, γιατί τους είναι εύκολες χωρίς να παρακουράζουν το μυαλό τους.

Αυτοί οι πέρσες επιστολογράφοι ζούσαν στο ίδιο σπίτι με μένα. Ολημερίς ήμασταν μαζί. Καθώς με έβλεπαν σαν άνθρωπο από άλλο κόσμο, δε μου έκρυβαν τίποτα. Κι είναι αλήθεια, πως άνθρωποι που έχουν μετοικήσει από χώρες τόσο μακρινές δε θα μπορούσαν πια να έχουν μυστικά. Μου έδειχναν τις πιο

πολλές από τις επιστολές τους. Τις αντέγραφα. Έπεσα μάλιστα πάνω σε μερικές που ίσως εκείνοι να δίσταζαν να μου τις εμπιστευτούν, τόσο πολύ πλήγωναν την περσική ματαιοδοξία και ζήλια.

Έτσι λοιπόν, εγώ δεν κάνω παρά μόνον χρέη μεταφραστή: όλος κι όλος ο κόπος μου ήταν να προσαρμόσω στα ήθη μας αυτό το έργο. Ανακούφισα, όσο μπορούσα, τον αναγνώστη από την ασιατική γλώσσα, και τον γλίτωσα από άπειρες υπέροχες εκφράσεις, που θα τον είχαν κάνει να πλήξει θανάσιμα.

Όμως για χάρη του δεν έκανα μόνον αυτό. Συντόμειυσα τις ατέλειωτες φιλοφρονήσεις, που οι Ανατολίτες χαρίζουν τόσο απλόχερα όσο κι εμείς, και προσπέρασα αμέτρητες μικροπρέπειες, που δύσκολα υπομένουν να δουν το φως της μέρας, και είναι καλύτερα να μένουν πάντα θαμμένες μέσα στις καρδιές δυο φίλων.

Αν πολλοί από εκείνους που μας άφησαν συλλογές επιστολών είχαν κάνει το ίδιο, θα είχαν δει τα έργα τους να εξανεμίζονται.

Υπάρχει κάτι που με κάνει συχνά να απορώ: βλέπω δηλαδή αυτούς τους Πέρσες να είναι πολλές φορές τόσο καλά κατατοπισμένοι όσο κι εγώ, πάνω στα ήθη και τον τρόπο ζωής του έθνους, σε σημείο μάλιστα να γνωρίζουν ως και τις πιο λεπτές περιστάσεις, και να παρατηρούν πράγματα που είμαι σίγουρος πως έχουν ξεφύγει από την προσοχή πολλών γερμανών ταξιδιωτών στη Γαλλία. Αυτό το αποδίδω στη μακρόχρονη παραμονή τους εδώ: χωρίς να λογαριάζουμε πως είναι ευκολότερο για έναν Ασιάτη να κατατοπιστεί πάνω στα ήθη των Γάλλων μέσα σε ένα χρόνο, παρά για ένα Γάλλο να κατατοπιστεί πάνω στα ήθη των Ασιατών μέσα σε τέσσερα: γιατί όσο εκδηλωτικοί είναι οι μεν, τόσο επιφυλακτικοί είναι οι δε.

Έχει επικρατήσει η συνήθεια ο κάθε μεταφραστής, αλλά ακόμα και ο πιο άξεστος σχολιαστής, να διανθίζει την αρχή της μετάφρασης ή των επεξηγήσεών του με ένα εγκώμιο για το πρωτότυπο, υπογραμμίζοντας έτσι τη χρησιμότητα, την α-

ξία και την τελειότητά του. Απέφυγα να το κάνω: εύκολα μαντεύει κανείς τους λόγους. Ο πιο βάσιμος είναι ότι θα ήταν κάτι αφάνταστα ανιαρό, μέσα σε ένα χώρο από τη φύση του κιάλας ιδιαίτερα ανιαρό: και εννοώ τον πρόλογο.

νουν δέκα φορές τη νύχτα για το παραμικρό. Συνέχεια με σκοτίζουν με διαταγές, εντολές, θελήματα, καπρίτσια: λες και κρατούνε βάρδια για να με ταλαιπωρούν, και οι ιδιοτροπίες τους διαδέχονται η μια την άλλη. Συχνά διασκεδάζουν αναγκάζοντάς με να παίρνω περισσιες προφυλάξεις. Με ξεγελούν με ψευδοεξομολογήσεις: πότε έρχονται και μου λένε πως είδαν έναν νεαρό έξω από τον περίβολο· άλλοτε πάλι πως άκουσαν κάποιο θόρυβο ή πως έχουν ένα γράμμα να παραδώσουν. Όλα αυτά με ταράζουν, κι εκείνες γελούν με την ταραχή μου. Τους αρέσει πολύ να με βλέπουν να παιδεύομαι έτσι. Και άλλοτε πάλι, με δένουν έξω από την πόρτα τους και μ' αφήνουν εκεί μέρα νύχτα αλυσοδεμένο. Γνωρίζουν στην εντέλεια πώς να υποκρίνονται αρρώστιες, λιγοθυμίες, τρομάρες: έχουν πάντα κάποιο πρόσχημα για να με κάνουν ό,τι θέλουν. Σ' αυτές τις περιπτώσεις είναι απαραίτητο να υπακούω τυφλά και να είμαι με το παραπάνω καλόβολος: θα ήταν ανήκουστη μια άρνηση από τα χείλη κάποιου σαν κι εμένα, κι αν τυχόν δίσταζα να τις υπακούσω, θα είχαν κάθε δικαίωμα να με τιμωρήσουν. Καλύτερα, αγαπητέ μου Ίμπι, να χάσω τη ζωή μου, παρά να πέσω σ' αυτή την ταπεινώση.

Και δεν είναι μόνον αυτό: ποτέ δεν είμαι σίγουρος πως μπορώ έστω και για μια στιγμή να έχω την εύνοια του αφέντη μου. Τόσες γυναίκες μέσα στην καρδιά του με εχθρεύονται και δε σκέφτονται παρά πώς να με καταστρέψουν: έχουν ολόκληρα τέταρτα της ώρας που δε με ακούν, τέταρτα που τίποτα δεν τους αρνούνται, τέταρτα που έχω πάντα άδικο. Οι γυναίκες που φέρνω στο κρεβάτι του αφέντη μου είναι εξοργισμένες. Μήπως νομίζεις πως κοπιάζουν για χάρη μου, και πως εγώ βγαίνω κερδισμένος; Έχω κάθε λόγο να φοβάμαι τα δάκρυά τους, τους αναστεναγμούς τους, τα φιλά τους, ακόμη και την ηδονή τους: βρίσκονται στο χώρο του θριάμβου τους. Τα θέληγτρά τους

με τρομάζουν. Οι τωρινές υπηρεσίες τους σβήνουν μεμιάς όλες τις πρότερες υπηρεσίες μου, και κανείς δεν μπορεί να εγγυηθεί για τον αφέντη μου, αφού κι εκείνος πια δεν ορίζει τον εαυτό του.

Πόσες φορές δε μου έτυχε να κοιμηθώ το βράδυ έχοντας την εύνοιά του και ξυπνώντας το πρωί να βρεθώ σε δυσμένεια! Τη μέρα εκείνη που με μαστίγωναν τόσο εξευτελιστικά γύρω γύρω από το σεράι, τι άραγε να είχα κάνει; Είχα παραδώσει μια γυναίκα στην αγκαλιά του αφέντη μου. Μόλις τον είδε να φουντώνει, έχυσε ποτάμια από δάκρυα: παραπονιόταν ζυγίζοντας τα παράπονά της τόσο καλά, ώστε να δυναμώνουν όσο δυνάμωνε κι ο έρωτας που προκαλούσε. Σε μια τόσο κρίσιμη στιγμή πώς θα μπορούσα εγώ να υπερασπιστώ τον εαυτό μου; Ήμουν χαμένος τη στιγμή ακριβώς που διόλου δεν το περίμενα. Είχα πέσει θύμα μιας ερωτικής συνεννόησης και μιας συμφωνίας γραμμένης με αναστεναγμούς. Κάτω από τέτοιες σκληρές συνθήκες έζησα πάντοτε, αγαπητέ μου Ίμπι.

Τι τυχερός που είσαι! Εσύ δεν έχεις παρά να φροντίζεις τον ίδιο τον Ουσμπέκ. Σου είναι εύκολο να τον ευχαριστείς και να κερδίζεις την εύνοιά του ως τη στερνή σου ώρα.

*Από το σεράι του Ισαχάν,
την τελευταία μέρα της σελήνης του Σαφέρ 1711.*

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΟ

Ο ΜΙΡΖΑ ΣΤΟ ΦΙΛΟ ΤΟΥ ΟΥΣΜΠΕΚ
στο Ερζερούμ

Μονάχα εσύ μπορούσες ν' αναπληρώσεις την απουσία του Ρίκα, και μονάχα ο Ρίκα μπορούσε να με παρηγορήσει για

τη δική σου. Μας λείπεις, Ουσμπέκ: εσύ ήσουν η ψυχή του κύκλου μας. Πόση βία χρειάζεται για να σπάσουν οι δεσμοί που έπλεξαν μαζί η καρδιά και το πνεύμα!

Συζητάμε πολύ εδώ. Οι συζητήσεις μας έχουν συνήθως θέμα τους την ηθική. Χτες, μας γεννήθηκε η απορία αν οι άνθρωποι γνωρίζουν την ευτυχία μέσω των απολαύσεων και της ικανοποίησης των αισθήσεων ή μέσω της άσκησης της αρετής. Σ' έχω ακούσει να λες συχνά πως οι άνθρωποι γεννήθηκαν για να είναι ενάρετοι, και πως η δικαιοσύνη είναι ένα χάρισμα που τους ανήκει όσο κι η ίδια η ύπαρξή τους. Εξήγησέ μου, σε παρακαλώ, τι εννοείς μ' αυτό.

Κουβέντιασα με μερικούς μουλάδες³ που με έχουν κάνει να απαυδήσω με τα χωρία τους από το Κοράνι. Γιατί δεν τους μιλώ σαν αληθινός πιστός, αλλά σαν άνθρωπος, σαν πολίτης, σαν οικογενειάρχης. Σε χαιρετώ.

Από το Ισπαχάν,
την τελευταία μέρα της σελήνης του Σαφέρ 1711.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ι Ι

Ο ΟΥΣΜΠΕΚ ΣΤΟΝ ΜΙΡΖΑ στο Ισπαχάν

Αρνείσαι τη δική σου λογική για να δοκιμάσεις τη δική μου· καταδέχεσαι να με συμβουλευτείς, με κρίνεις άξιο να σε διαπαιδαγωγήσω. Αγαπητέ μου Μιρζά, υπάρχει κάτι που με κολακεύει ακόμα πιο πολύ κι από την καλή γνώμη που έχεις σχηματίσει για μένα: είναι η φιλία σου, και σ' αυτήν πρέπει να την αποδώσω.

Για να ανταποκριθώ σε όσα μου ζητάς, πίστεψα πως δεν έπρεπε να μεταχειριστώ πολύ αφηρημένα επιχειρήμα-

τα. Υπάρχουν μερικές αλήθειες που δεν αρκεί να είναι μόνον πειστικές, πρέπει κιόλας να τις νιώθουμε. Τέτοιες είναι οι ηθικές αλήθειες. Ίσως τούτο το ιστορικό παράθεμα να σ' αγγίζει πιο πολύ απ' ό,τι μια δύσληπτη φιλοσοφική σκέψη.

Στην Αραβία ζούσε ένας μικρός λαός· Τρωγλοδύτες⁴ τους έλεγαν, και κατάγονταν από τους αρχαίους εκείνους Τρωγλοδύτες που, αν πιστέψουμε τους ιστορικούς, έμοιαζαν πιο πολύ με ζώα παρά με ανθρώπους. Αυτοί εδώ δεν ήταν και τόσο κακοφτιαγμένοι, δεν ήταν τριχωτοί σαν αρκούδες, δε σφύριζαν και είχαν δύο μάτια. Ήταν όμως τόσο κακοί και τόσο άγριοι, που δεν υπήρχε ανάμεσα τους καμιά αρχή ευθυδικίας, μήτε και δικαιοσύνης.

Είχαν ένα βασιλιά ξενικής καταγωγής, που θέλοντας να διορθώσει την έμφυτη κακία τους, τους φερόταν με μεγάλη αυστηρότητα. Εκείνοι όμως συνωμότησαν εναντίον του, τον σκότωσαν και εξολόθρευσαν ολόκληρη τη βασιλική οικογένεια.

Έχοντας εκπληρώσει το σκοπό τους, συναθροίστηκαν για να εκλέξουν τους κυβερνήτες τους και, μετά από χίλιες δυο διαφωνίες, ανακήρυξαν τους άρχοντές τους. Δεν τους είχαν όμως ακόμα καλά καλά εκλέξει, και τους έγιναν ανυπόφοροι· τους εξόντωσαν λοιπόν κι αυτούς.

Απαλλαγμένος και από το νέο του ζυγό, αυτός ο λαός υπάκουε πια μονάχα στην άγρια φύση του. Όλοι οι ιδιώτες συμφώνησαν μεταξύ τους να μην υπακούνε σε κανέναν πια· καθένας θα φρόντιζε μόνο για τα δικά του συμφέροντα χωρίς να νοιάζεται καθόλου για τα συμφέροντα των άλλων.

Η ομόφωνη αυτή απόφαση ικανοποιούσε ιδιαιτέρως όλους τους ιδιώτες. Έλεγαν: «Τι δουλειά έχω εγώ να σκοτώνομαι στη δουλειά για ανθρώπους που μου είναι ολότελα αδιάφοροι; Δε θα σκέφτομαι παρά μόνο τον εαυτό μου. Θα ζήσω ευτυχισμένος. Τι με μέλει αν και οι άλλοι είναι ευτυχισμένοι; Θα προμηθεύομαι όλα τα αναγκαία, και, αν εγώ

τα έχω, τι με νοιάζει αν όλοι οι άλλοι Τρωγλοδύτες είναι δυστυχησμένοι;»

Ήταν ο μήνας της σποράς. Ο καθένας έλεγε: «Θα οργώσω το χωράφι μου όσο μου χρειάζεται για να έχω το σιτάρι που θα με τρέφει: περισσότερο θα μου ήταν περιττό. Ποιος ο λόγος να κοπιάζω άδικα;»

Τα χωράφια σ' αυτό το μικρό βασίλειο δεν ήταν όλα όμοια: άλλα ήταν άγονα και ορεινά, κι άλλα, στα χαμηλότερα, ποτίζονταν από πολυάριθμα ρυάκια. Τη χρονιά εκείνη είχε πέσει μεγάλη ξηρασία, κι έτσι η γη στα υψώματα δεν καρποφόρησε καθόλου, ενώ εκεί όπου ποτίστηκε ήταν πολύ εύφορη: έτσι, όλοι σχεδόν οι ορεινοί πληθυσμοί αποδεκατίστηκαν από την πείνα, γιατί οι άλλοι αρνήθηκαν άσπλαχνα να μοιραστούν μαζί τους τη σοδειά τους.

Η επόμενη χρονιά έτυχε να είναι βροχερή. Τα μέρη στα υψώματα έδωσαν άφθονους καρπούς, ενώ τα χαμηλότερα πλημμύρισαν. Και για δεύτερη φορά ο μισός πληθυσμός φώναζε πως λιμοκτονούσε, αλλά οι δύστυχοι συνάντησαν την ίδια ασπλαχνία που είχαν άλλοτε δείξει κι εκείνοι.

Ένας από τους πιο επιφανείς κατοίκους είχε μια πανέμορφη γυναίκα. Ο γείτονάς του την ερωτεύτηκε, και του την έκλεψε. Έγινε μεγάλος καβγάς, και, μετά από κάμποσες βρισιές και αρκετό ξύλο, συμφώνησαν να θέσουν την υπόθεση στην κρίση κάποιου Τρωγλοδύτη, που όλοι τον είχαν σε μεγάλη υπόληψη, από την εποχή που υπήρχε ακόμα οργανωμένη πολιτεία. Πήγαν να τον βρουν με σκοπό να του εκθέσουν τα επιχειρήματά τους. «Τι με νοιάζει», είπε ο άνθρωπος εκείνος, «αν η γυναίκα αυτή είναι δική σου, ή δική σου; Εγώ έχω να οργώσω το χωράφι μου. Δε σκοπεύω βέβαια να χάσω την ώρα μου λύνοντας τις διαφορές σας και φροντίζοντας τις υποθέσεις σας, ενώ θα παραμελώ τις δικές μου. Αφήστε με, σας παρακαλώ, στην ησυχία μου και μη με σκοτίζετε άλλο με τους καβγάδες σας». Και λέγο-

ντας αυτά, τους άφησε και πήγε να καλλιεργήσει τη γη του. Ο απαγωγέας, που ήταν κι ο πιο δυνατός, ορκίστηκε πως προτιμούσε να πεθάνει παρά να δώσει πίσω αυτή τη γυναίκα, ενώ ο άλλος, αγανακτισμένος από την αδικία του γείτονα και από τη σκληρότητα του δικαστή, επέστρεψε στο σπίτι του απελπισμένος, όταν στο δρόμο του αντάμωσε μια νέα κι όμορφη γυναίκα, που γύριζε από την πηγή: δεν είχε πια γυναίκα, κι αυτή εδώ του άρεσε: και του άρεσε ακόμα περισσότερο όταν έμαθε πως ήταν η γυναίκα εκείνου που ήθελε να πάρει για δικαστή του, και που είχε μείνει τόσο αδιάφορος μπροστά στη συμφορά του. Την άρπαξε και την πήγε στο σπίτι του.

Ήταν κάποτε ένας άνθρωπος που είχε ένα αρκετά καρπερό χωράφι, και το καλλιεργούσε με περισσή φροντίδα. Δυο από τους γείτονές του συμάχησαν μεταξύ τους, τον έδιωξαν από το σπίτι του, του πήραν το χωράφι: ένωσαν τις δυνάμεις τους για να μπορέσουν ν' αντισταθούν σ' όλους εκείνους που θα ήθελαν να το σφετεριστούν, και πράγματι μ' αυτόν τον τρόπο υποστήριξε ο ένας τον άλλον για αρκετούς μήνες. Ωστόσο ο ένας από τους δυο, έχοντας βαρεθεί να μοιράζεται με τον άλλον εκείνο που μπορούσε να κατέχει μοναχός του, τον σκότωσε, κι έγινε αυτός ο μοναδικός ιδιοκτήτης του χωραφιού. Η βασιλεία του όμως δεν κράτησε πολύ: δυο άλλοι Τρωγλοδύτες του επιτέθηκαν. Αυτός δεν είχε τη δύναμη ν' αντισταθεί, κι έτσι τον έσφαξαν.

Ένας μισόγυμνος Τρωγλοδύτης είδε κάποιον να πουλάει μαλλί. Ρώτησε την τιμή του. Ο έμπορος είπε μέσα του: «Φυσικά δε θα έπρεπε να περιμένω πως θα πάρω για το μαλλί μου περισσότερα χρήματα απ' όσα μου χρειάζονται για ν' αγοράσω δυο δοχεία σιτάρι. Εγώ όμως θα το πουλήσω τέσσερις φορές παραπάνω, κι έτσι θα μπορέσω να πάρω οχτώ δοχεία». Ο άνθρωπος αναγκάστηκε να δεχτεί και πλήρωσε την τιμή που του ζητήθηκε. «Ωραία», είπε, «έ-

μπορος, «τώρα μπορώ να πάρω και σιτάρι». «Τι είπες;» αποκρίθηκε ο αγοραστής. «Χρειάζεσαι σιτάρι; Σου πουλώ εγώ. Μόνο που ίσως σε ξαφνιάσει κάπως η τιμή: γιατί πρέπει να ξέρεις πως το σιτάρι είναι πανάκριβο, και πως σχεδόν παντού βασιλεύει λιμός. Γύρνα μου όμως πίσω τα λεφτά μου, κι εγώ θα σου δώσω ένα δοχείο σιτάρι: γιατί διαφορετικά δεν το αποχωρίζομαι, ακόμα κι αν είναι να πεθάνεις απ' την πείνα».

Την ίδια εποχή βαριά επιδημία μάστιζε τον τόπο. Ένας έμπειρος γιατρός έφτασε εκεί από τη γειτονική χώρα και, δίνοντας τα κατάλληλα φάρμακα, γιάτρεψε όλους όσους τον εμπιστεύτηκαν. Όταν πια πέρασε η επιδημία, ήρθε να ζητήσει την αμοιβή του απ' όλους όσους είχε θεραπεύσει, αλλά όλοι του την αρνήθηκαν: γύρισε πίσω στην πατρίδα του αποκαμωμένος από ένα τόσο κουραστικό και μακρινό ταξίδι. Ωστόσο σε λίγο μαθεύτηκε πως η ίδια επιδημία εξαπλωνόταν πάλι και μάστιζε ακόμα πιο σκληρά την αγχάριστη εκείνη χώρα. Αυτή τη φορά ήρθαν οι ίδιοι να τον γυρέψουν και δεν περίμεναν να πάει στη χώρα τους αυτός. «Φύγετε από εδώ, αγάριστοι άνθρωποι!» τους είπε. «Μέσα στην ψυχή σας φωλιάζει ένα φαρμάκι πιο θανατηφόρο κι από εκείνο που μου ζητάτε να σας γιατρέψω. Δε σας αξίζει να έχετε θέση πάνω σ' αυτή τη γη, γιατί σας λείπει η ανθρωπιά και σας είναι άγνωστοι οι κανόνες της ευθυδικίας: θαρρώ πως θα ήταν προσβολή για τους θεούς, που σας τιμωρούν, αν εναντιωνόμουνα στη δίκαιη οργή τους».

Από το Ερζερούμ,
στις 3 της σελήνης του Τζεμαζί ουλ Αχίρ 1711.

Είδες, αγαπητέ μου Μιρζά, πώς από την κακία τους και μόνο καταστράφηκαν οι Τρωγλοδύτες και ήταν θύματα των ιδίων των αδικιών τους. Ανάμεσα σε τόσες οικογένειες, από μείναν μονάχα δύο που γλίτωσαν από τη συμφορά του έθνους. Ζούσαν, σ' αυτή τη χώρα, δύο άνθρωποι αλληιώτικοι από τους άλλους: είχαν ανθρωπιά, γνώριζαν τη δικαιοσύνη, αγαπούσαν την αρετή. Τους δύο αυτούς ανθρώπους ένωσε η ευθύτητα της δικής τους καρδιάς αλλά και η διαφθορά της καρδιάς των άλλων και, βλέποντας το γενικό αφανισμό, δεν μπορούσαν παρά να νιώθουν οίκτο: αυτό ήταν το κίνητρο για ένα νέο δεσμό. Δούλευαν με μια κοινή έγνοια, για το κοινό καλό: δεν είχαν άλλες διαφορές, παρά εκείνες που γεννά μια γλυκιά και τρυφερή φιλία, και, στην πιο απομονωμένη γωνιά της χώρας, μακριά από τους συντοπίτες τους που δεν άξιζαν τη συναναστροφή τους, ζούσαν μια ήσυχη κι ευτυχισμένη ζωή. Η γη les και καρποφορούσε από μόνη της, καθώς τη δούλευαν αυτά τα τίμια χέρια.

Αγαπούσαν τις γυναίκες τους, κι εκείνες τους έδειχναν το ίδιο τρυφερά την αγάπη τους. Μοναδικό τους μέλημα ήταν να μεγαλώσουν τα παιδιά τους στο δρόμο της αρετής. Αδιάκοπα τους περιέγραφαν τις συμφορές που είχαν τύχει στους συντοπίτες τους και τους παρουσίαζαν το θλιβερό τους παράδειγμα. Πάνω απ' όλα, τα έκαναν να καταλάβουν πως το συμφέρον των ατόμων βρίσκεται πάντα στο κοινό συμφέρον, κι ότι όποιος γυρεύει να ξεμακρύνει απ' αυτό, είναι σαν να γυρεύει το χαμό του. Κι ακόμα, πως η αρετή δεν πρέπει να είναι κάτι που να μας κοστίζει, πως δε χρειάζεται να τη βλέπουμε σαν κοπιαστική άσκηση, και

πως η δικαιοσύνη για τους άλλους είναι σαν μια φιλανθρωπία απέναντι στον ίδιο τον εαυτό μας.

Δεν άργησαν να έχουν την ανταμοιβή που έχουν όλοι οι ενάρετοι γονείς, να δουν δηλαδή τα παιδιά τους να τους μοιάζουν. Η νέα γενιά, που έβλεπαν μπροστά στα μάτια τους να μεγαλώνει, πλήθαινε χάρη στους ευτυχημένους γάμους: ο αριθμός τους αυξανόταν, ζούσαν όμως μονιασμένοι όπως και πριν, και το μεγάλο πλήθος αντί να κάνει την αρετή να χαλαρώνει, τη στέριωνε όλο και πιο πολύ χάρη στα πιο πολλά πρότυπα.

Ποιος θα μπορούσε να περιγράψει εδώ την ευτυχία αυτών των Τρωγλοδυτών; Ένα λαό τόσο δίκαιο έπρεπε να τον αγαπούν κι οι θεοί. Μόλις άνοιξε τα μάτια του για να τους γνωρίσει, έμαθε να τους φοβάται, κι έτσι η Θρησκεία εξημέρωσε στα ήθη ό,τι άξεστο είχε αφήσει η Φύση.

Θέσπισαν γιορτές για να δοξάσουν τους θεούς. Ανθοστολισμένες οι κοπέλες, μαζί με τ' αγόρια, τους τιμούσαν με τους χορούς και με τις συγχορδίες μιας ποιμενικής μουσικής: έπειτα οργάνωναν συμπόσια, όπου βασιλευε η ευθυμία αλλά συνάμα και η λιτότητα. Σ' αυτές τις συναθροίσεις άφηναν ελεύθερη τη φύση να μιλήσει: εδώ μάθαιναν πώς να δίνουν και πώς να παίρνουν την καρδιά: εδώ η παρθενική αιδημοσύνη έκανε κοκκινίζοντας κάποια αναπάντεχη ομολογία, που δεν αργούσε να σφραγιστεί από τη συγκατάθεση των πατέρων: κι οι στοργικές μητέρες ένιωθαν τη χαρά να προβλέπουν από πολύ νωρίς μια τρυφερή και πιστή ένωση.

Πήγγαιναν στο ναό για να επικαλεστούν τη θεϊκή εύνοια: δε ζητούσαν ούτε πλούτη ούτε μια πολυδάπανη αφθονία: τέτοιες ευχές δεν ήταν αντάξιες του ευτυχισμένου Τρωγλοδύτη, αυτές τις εύχονταν μονάχα στους συντοπίτες τους. Δε γονάτιζαν μπροστά στους βωμούς παρά μόνο για να προσευχηθούν για την υγεία των γονιών τους, για το μόνοια-

σμα των αδελφών τους, για τη στοργή των γυναικών τους, για την αγάπη και την υπακοή των παιδιών τους. Τα κορίτσια έρχονταν εκεί και πρόσφεραν στοργική θυσία την καρδιά τους, ζητώντας ως μοναδική χάρη να αξιωθούν να κάνουν έναν Τρωγλοδύτη ευτυχισμένο.

Το βράδυ, όταν τα κοπάδια γύριζαν από τα λιβάδια και τα κουρασμένα βόδια έσερναν πίσω τους το άροτρο, μαζεύονταν όλοι και, δειπνώντας λιτά, τραγουδούσαν για τις αδικίες που βάραιναν τους πρώτους Τρωγλοδύτες και για τις συμφορές τους, για την αρετή που ξαναγεννιόταν μαζί με τη νέα γενιά και για την ευδαιμονία της. Ύμνούσαν το μεγαλείο των θεών, την εύνοια που δείχνουν πάντα στους ανθρώπους που προσεύχονται σ' εκείνους, και την αναπόδραστη οργή τους για όσους δεν τους φοβούνται: έπειτα περιέγραφαν τις χαρές της ποιμενικής ζωής και την ευτυχία που υπάρχει εκεί όπου βασιλεύει πάντα η αγνότητα. Μετά από λίγο έπεφταν σε βαθύ ύπνο που δεν ταραζόταν ούτε από έγνοιες ούτε από καημούς.

Η φύση ανταποκρινόταν το ίδιο γενναιόδωρα στις επιθυμίες όπως και στις ανάγκες τους. Σ' αυτή την ευτυχημένη χώρα ήταν άγνωστη η πλεονεξία: αντάλλασσαν δώρα, και όποιος έδινε θαρρούσε πάντα πως έβγαινε κερδισμένος. Ο λαός των Τρωγλοδυτών ένιωθε σαν μια οικογένεια: είχε πάντα τα κοπάδια του αξεχώριστα, κι ο μόνος κόπος που συνήθως φρόντιζε ν' αποφεύγει ήταν η μοιρασιά τους.

Από το Ερξερόμ,
στις 6 της σελήνης του Τζεμαζί ουλ Αχίρ 1711.

Δε χορταίνω να σου μιλώ για τους Τρωγλοδύτες και την αρετή τους. Ένας απ' αυτούς έλεγε μια μέρα: «Αύριο ο πατέρας μου έχει να οργώσει το χωράφι του. Εγώ θα σηκωθώ δυο ώρες νωρίτερα, κι όταν εκείνος πάει στο χωράφι του, θα το βρει έτοιμο οργωμένο».

Ένας άλλος έλεγε μονολογώντας: «Θαρρώ πως η αδελφή μου συμπαθεί ένα νεαρό Τρωγλοδύτη από τους συγγενείς μας. Πρέπει να μιλήσω στον πατέρα μου και να τον πείσω να γίνει αυτός ο γάμος».

Σε κάποιον άλλον ήρθαν να πουν πως κλέφτες τού είχαν αρπάξει το κοπάδι: «Τι κρίμα», είπε αυτός, «γιατί είχα μια κάτασπρη δαμάλα κι ήθελα να την προσφέρω θυσία στους θεούς».

Άκουσαν έναν άλλον να λέει: «Πρέπει να πάω στο ναό να ευχαριστήσω τους θεούς, γιατί ο αδελφός μου, που ο πατέρας μου τον λατρεύει τόσο και που κι εγώ τον αγαπώ πολύ, ξαναβρήκε την υγεία του».

Η πάλι: «Είναι ένα χωράφι που γειτονεύει με του πατέρα μου, κι εκείνοι που το καλλιεργούν ψήνονται καθημερινά κάτω από το λιοπύρι. Πρέπει να πάω εκεί να φυτέψω δυο δέντρα, για να μπορούν να πηγαίνουν καμιά φορά οι κακόμοιροι οι άνθρωποι να ξαποσταίνουν κάτω από τη σκιά τους».

Όταν μια μέρα βρέθηκαν συναγμένοι μερικοί Τρωγλοδύτες, ένας γέροντας μίλησε για έναν νέο που υποφιαζόταν πως είχε κάνει κάποια κακή πράξη, και τον κατέκρινε γι' αυτήν. «Εμείς δεν πιστεύουμε πως μπορεί να έχει διαπράξει αυτό το έγκλημα», είπαν οι νεαροί Τρωγλοδύτες. «Αν όμως το διέπραξε, μακάρι να πεθάνει τελευταίος απ' όλη του την οικογένεια!»

Έφεραν σ' έναν Τρωγλοδύτη την είδηση πως κάποιοι άγνωστοι είχαν ληστέψει το σπίτι του αρπάζοντας όλα του τα υπάρχοντα. «Αν δεν ήταν άδικοι», αποκρίθηκε εκείνος, «θα τους ευχόμουν να τους αξιώσουν οι θεοί να τα χαρούν περισσότερο καιρό απ' ό,τι εγώ».

Τόση μεγάλη ευημερία δεν άργησε να προκαλέσει το φθόνο των άλλων. Όλοι οι γειτονικοί λαοί ενώθηκαν μεταξύ τους και, με μια ανυπόστατη πρόφαση, αποφάσισαν να κλέψουν τα κοπάδια τους. Μόλις αυτή η απόφαση έγινε γνωστή, οι Τρωγλοδύτες έστειλαν αντιπροσώπους να τους προϋπαντήσουν και να τους πουν αυτά τα λόγια:

«Τι άραγε σας έχουν κάνει οι Τρωγλοδύτες; Μήπως σας άρπαξαν τις γυναίκες σας, σας έκλεψαν τα ζώα σας, ρήμαξαν τους αγρούς σας; Όχι, εμείς είμαστε δίκαιοι και φοβόμαστε τους θεούς. Τι ζητάτε λοιπόν από μας; Μήπως θέλετε μαλλί για να φτιάξετε ρούχα; Μήπως θέλετε γάλα για τα κοπάδια σας ή καρπούς από τη γη μας; Αφήστε κάτω τα όπλα σας, ελάτε ανάμεσά μας, κι εμείς θα σας τα δώσουμε όλα. Αλλά, παίρνουμε όρκο σ' ό,τι έχουμε πιο ιερό πως, αν πατήσετε με εχθρική διάθεση τα χωράφια μας, εμείς θα σας θεωρήσουμε άδικο λαό και θα σας φερθούμε σαν να ήσασταν αγρίμια».

Αυτά τα λόγια αποκρούστηκαν με περιφρόνηση: οι βάρβαροι εκείνοι λαοί εισέβαλαν στην ξένη γη οπλισμένοι, νομίζοντας πως οι Τρωγλοδύτες την υπερασπίζονταν μονάχα με την αθωότητά τους.

Όστόσο εκείνοι ήταν καλὰ προετοιμασμένοι για την άμυνα: στο κέντρο είχαν βάλει τις γυναίκες και τα παιδιά. Ξαφνιαστήκαν με την αδικία των εχθρών τους, κι όχι με τον αριθμό τους. Ένας πρωτόγνωρος ενθουσιασμός πλημμύριζε την καρδιά τους: ένας ήθελε να πεθάνει για τον πατέρα του, άλλος για τη γυναίκα και τα παιδιά του, ένας άλλος για τ' αδέρφια του, άλλος για τους φίλους του, κι όλοι

μαζί για το λαό τους. Τη θέση εκείνου που ξεψυχούσε έπαιρνε αμέσως κάποιος άλλος, που, εκτός από τον κοινό σκοπό, είχε κι έναν προσωπικό θάνατο να εκδικηθεί.

Έτσι πολέμησαν η αδικία και η αρετή. Οι άνανδροι αυτοί λαοί, που γύρευαν μονάχα λάφυρα, τράπηκαν χωρίς να ντραπούν σε φυγή, υποχωρώντας μπροστά στην αρετή του κάθε Τρωγλοδύτη, έστω κι αν δε διδάχθηκαν τίποτα απ' αυτήν.

*Από το Ερζερούμ,
στις 9 της σελήνης του Τζεμαζί ουλ Αχίρ 1711.*

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 14

Ο ΟΥΣΜΠΕΚ ΣΤΟΝ ΙΔΙΟ

Καθώς ο πληθυσμός μέρα με τη μέρα μεγάλωνε, οι Τρωγλοδύτες σκέφτηκαν πως είχε έρθει ο καιρός να διαλέξουν το βασιλιά τους. Συμφώνησαν πως έπρεπε να δώσουν το στέμμα στον πιο δίκαιο ανάμεσά τους, κι όλα τα βλέμματα έπεσαν πάνω σ' ένα γέροντα, αξιοσέβαστο τόσο για την ηλικία του όσο και για τη μακρόχρονη αρετή του. Εκείνος δε θέλησε να παρευρίσκεται σ' αυτή τη συνέλευση. Αποτραβήχτηκε στο σπίτι του, με καρδιά σφιγμένη από τη θλίψη.

Μόλις έστειλαν τους αντιπροσώπους για να του μηνύσουν την εκλογή του, εκείνος είπε: «Άς μη με αξιώσει ο Θεός να κάνω ένα τέτοιο κακό στους Τρωγλοδύτες, και να πιστέψουν πως δεν υπάρχει τάχα ανάμεσά τους κανένας άλλος πιο δίκαιος από μένα. Μου προσφέρετε το στέμμα, κι αν επιμένετε πραγματικά, θα είμαι αναγκασμένος να το δεχτώ. Να ξέρετε όμως πως θα πεθάνω από τον καημό μου, γιατί, όταν γεννήθηκα, είδα τους Τρωγλοδύτες ελεύ-

θερους και σήμερα τους βλέπω υποταγμένους». Και λέγοντας αυτά, έχυne ποτάμια δάκρυα. «Κακότυχη μέρα!» έλεγε, «και γιατί να ζήσω τόσα χρόνια;» Έπειτα είπε δυνατά με αυστηρή φωνή: «Τώρα καταλαβαίνω τι σας συμβαίνει, Τρωγλοδύτες! Η αρετή σας άρχισε να σας βαραίνει. Στη σημερινή κατάσταση σας, μη έχοντας κανέναν αρχηγό, πρέπει να είστε ενάρετοι, ακόμη κι αν δεν το θέλετε· διαφορετικά, θα σας ήταν αδύνατο να επιζήσετε, και θα γνωρίζατε κι εσείς τις συμφορές που γνώρισαν οι παππούδες σας. Ωστόσο αυτός ο ζυγός είναι πολύ βαρύς για σας. Προτιμάτε να είστε υποταγμένοι σ' έναν ηγεμόνα και να υπακούετε στους νόμους του, γιατί είναι λιγότερο άκαμπτοι από τα ήθη σας. Ξέρετε πως μόνο τότε θα μπορέσετε να ικανοποιήσετε τη φιλοδοξία σας, ν' αποκτήσετε πλούτη, και να αποχαυνωθείτε μέσα σε αισχρές ηδονές· κι ακόμη πως, όσο αποφεύγετε να διαπράξετε σοβαρά σφάλματα, θα σας είναι άχρηστη η αρετή». Κοντοστάθηκε μια στιγμή, και τα δάκρυά του έτρεχαν πιο πολύ ακόμα από πριν. «Και τι είναι εκείνο που προσδοκάτε από μένα; Πώς θα μπορούσα εγώ να προστάξω έναν Τρωγλοδύτη; Μήπως θα θέλατε να κάνει μια ενάρετη πράξη μόνο και μόνο επειδή θα τον προστάξω εγώ, ενώ αυτός θα την έκανε ακόμα και χωρίς εμένα, χάρη στη φυσική του κλίση; Ω Τρωγλοδύτες, οι μέρες μου είναι μετρημένες, το αίμα στις φλέβες μου έχει παγώσει, σε λίγο θα πάω ν' ανταμώσω τους ευλογημένους προγόνους σας. Γιατί θέλετε να τους λυπήσω και ν' αναγκαστώ να τους ομολογήσω πως, όταν σας άφησα, δε ζούσατε πια κάτω από το ζυγό της αρετής;»

*Από το Ερζερούμ,
στις 10 της σελήνης του Τζεμαζί ουλ Αχίρ 1711.*

κών έμπιστών του δερβίσηδων, δεν κατάφερε ν' αποκαλύψει ούτε έναν. Ζούνε γύρω του: βρίσκονται στην Αυλή του, μέσα στην πρωτεύουσά του, μέσα στο στρατό του, μέσα στα δικαστήριά του: κι ωστόσο λένε πως θα πεθάνει με τον καημό πως δεν τους έχει ανακαλύψει. Θαρρείς πως υπάρχουν σαν σύνολο, όχι όμως και ο καθένας χωριστά: είναι ένα σώμα, αλλά του λείπουν τα μέλη. Σίγουρα ο Ουρανός θα θέλει να τιμωρήσει αυτόν τον ηγεμόνα, επειδή δεν έδειξε αρκετή μετριοπάθεια απέναντι στους ηττημένους εχθρούς του¹⁶, αφού του στέλνει κι άλλους άρατους, κι ανώτερους από αυτόν ως προς την ευφυΐα και τη μοίρα.

Θα συνεχίσω να σου γράφω, μιλώντας σου για πράγματα που απέχουν πολύ από το χαρακτήρα και τη νοοτροπία του Πέρση. Ζούμε κι οι δυο πάνω στην ίδια γη, αλλά οι άνθρωποι της χώρας όπου κατοικώ εγώ, κι εκείνοι της χώρας όπου βρίσκεσαι εσύ, διαφέρουν ριζικά μεταξύ τους.

*Από το Παρίσι,
στις 4 της σελήνης του Ρεμπί ουλ Αχίε 1712.*

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 25

Ο ΟΥΣΜΠΕΚ ΣΤΟΝ ΙΜΠΕΝ
στη Σμύρνη

Έλαβα ένα γράμμα από τον Ρεντί, τον ανιψιό σου: μου ανακοινώνει πως φεύγει από τη Σμύρνη, γιατί θέλει να γνωρίσει την Ιταλία, και πως μοναδικός σκοπός του ταξιδιού του είναι να μορφωθεί, και να γίνει έτσι αντάξιός σου. Σε συγχαίρω γιατί έχεις έναν τέτοιον ανιψιό, προορισμένο να γίνει κάποτε η παρηγοριά των γηρατειών σου.

Ο Ρίκα σου γράφει ένα μεγάλο γράμμα. Μου είπε πως

σου μιλάει πολύ γι' αυτήν εδώ τη χώρα. Χάρη στην οξύτητα του πνεύματός του, αντιλαμβάνεται τα πάντα στη στιγμή. Εγώ όμως, που η σκέψη μου είναι βραδύτερη, δεν είμαι σε θέση να σου πω τίποτα.

Κουβεντιάζουμε με πολλή τρυφερότητα για σένα: δε χορταίνουμε να διηγείμαστε για το πώς μας καλοδέχτηκες στη Σμύρνη, και για όλες τις υπηρεσίες που κάθε μέρα μας προσφέρει η φιλα σου. Μακάρι, γενναίψυχε Ιμπέν, να συναντάς παντού φίλους ευγνώμονες και πιστούς σαν κι εμάς!

Μακάρι γρήγορα ν' ανταμώσουμε πάλι και να ξαναζήσουμε μαζί μέρες ευτυχισμένες, που κυλάνε τόσο γλυκά ανάμεσα σε δύο φίλους! Σε χαιρετώ.

*Από το Παρίσι,
στις 4 της σελήνης του Ρεμπί ουλ Αχίε 1712.*

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 26

Ο ΟΥΣΜΠΕΚ ΣΤΗ ΡΩΣΑΝΗ
στο σεράι του Ισπαχάν

Καλότυχη Ρωξάνη, που βρίσκεσαι στη γλυκιά χώρα της Περσίας, και όχι σ' αυτά τα δηλητηριασμένα μέρη, όπου η αιδημοσύνη και η αρετή είναι άγνωστες! Καλότυχη που είσαι! Ζεις μέσα στο σεράι μου σαν μέσα στη φωλιά της αγνότητας, απρόσιτη στις ανθρώπινες επιβουλές. Χαίρεσαι νιώθοντας πόση είναι η ευτυχία σου που δεν μπορείς να παραστρατήσεις: κανένας άντρας δε σε σπίλωσε ποτέ με τα λάγνα του βλέμματα. Ακόμα και ο πεθερός σου, μέσα στην οικειότητα των συμποσίων, δεν είδε ποτέ το όμορφο στόμα σου: ποτέ δεν ξεχνούσες να το καλύψεις δένοντας γύ-

ρω του μια ιερή κορδέλα. Καλότυχη Ρωξάνη! όταν πήγαινες στην εξοχή, είχες πάντα ευνούχους να προπορεύονται, για να εξοντώνουν όλους όσους είχαν το θράσος να μην αποφεύγουν το αντίκρυσμά σου. Ακόμα κι εγώ, που ο ουρανός σε έστειλε σ' έμένα για να μου χαρίσεις την ευτυχία, πόσο δυσκολεύτηκα να κυριέψω εκείνο το θησαυρό, που υπερασπιζόσουν τόσο επίμονα! Πόσο μεγάλος ήταν, τις πρώτες μέρες του γάμου μας, ο καημός μου που δεν μπορούσα να σε βλέπω! Και πόση ήταν η ανυπομονησία μου, όταν σε είδα! Εσύ ωστόσο δεν την ικανοποιούσες. Αντίθετα, την ερέθιζες, με την πεισματική άρνηση της τρομαγμένης σου αιδημοσύνης: με ταύτιζες με όλους εκείνους τους άντρες που γυρεύεις αδιάκοπα ν' αποφύγεις. Θυμάσαι, άραγε, τη μέρα που σ' έχασα ανάμεσα στις δούλες σου, όταν αυτές με ξεγέλασαν και σ' έκρυψαν ενώ εγώ σ' αναζητούσα; Θυμάσαι μια άλλη μέρα, που, βλέποντας πως τα δάκρυά σου ήταν ανίσχυρα, μεταχειρίστηκες την εξουσία της μητέρας σου για να σταματήσεις την ερωτική παραφορά μου; Θυμάσαι τότε που, έχοντας εξαντλήσει όλα τ' άλλα μέσα, κατέφυγες στο θάρρος σου; Άρπαξες ένα μαχαίρι κι απείλησες να θυσιάσεις το σύζυγο που σ' αγαπούσε, αν δεν έπαυε να σου ζητάει κάτι που ήταν για σένα πιο ακριβό κι από εκείνον τον ίδιο. Δυο μήνες κράτησε αυτός ο αγώνας του έρωτα και της αρετής. Το είχες παρακάνει με τη σεμνοτυφία σου: δεν παραδόθηκες ούτε όταν είχες πια νικηθεί. Μέχρι τέλους υπερασπίστηκες την ετοιμοθάνατη παρθενιά σου. Μου φερόσουν όπως σ' έναν εχθρό που σε είχε προσβάλει, και όχι όπως σ' ένα σύζυγο που σε είχε αγαπήσει: πέρασαν πάνω από τρεις μήνες ώσπου να τολμήσεις να μ' αντικρίσεις χωρίς να κοκκινίζεις: θαρρείς πως το σαστισμένο ύφος σου με κατηγορούσε ότι σε είχα εκμεταλλευτεί. Δεν ησύχασα ακόμα κι όταν ήσουν πια δική μου: μου έκρυβες όσα περισσότερα μπορούσες απ' αυτήν τη γοητεία και τα θέλγητρα,

κι εγώ είχα μεθύσει από τα μεγαλύτερα προνόμια, χωρίς να έχω αποκτήσει τα ελάχιστα.

Αν είχες ανατραφεί σ' αυτήν εδώ τη χώρα, δε θα είχες ταραχτεί τόσο πολύ. Εδώ οι γυναίκες έχουν χάσει κάθε συστολή. Παρουσιάζονται μπροστά στους άντρες με το πρόσωπό τους ακάλυπτο, θαρρείς και πηγαίνουν από μόνες τους να τους παραδοθούν. Τους γυρεύουν με τα βλέμματά τους, τους ανταμώνουν στα τζαμιά, στους περιπάτους, ακόμα και στα σπίτια τους. Τους είναι άγνωστη η συνήθεια να τις υπηρετούν ευνούχοι. Αντί για την ευγενική απλότητα και τη χαριτωμένη αιδημοσύνη που βασιλεύει ανάμεσά σας, βλέπει κανείς μια βάνουση απρέπεια, που είναι αδύνατον να τη συνηθίσει.

Ναι, Ρωξάνη, αν ήσουν εδώ, θα ένιωθες να σε προσβάλλει ο φριχτός εκείνος εξευτελισμός όπου έχει ξεπέσει το γυναικείο φύλο. Θα ήθελες να ξεφύγεις απ' αυτά τα ελεεινά μέρη, λαχταρώντας το γλυκό σου καταφύγιο, όπου ανταμώνεις την αγνότητα, όπου είσαι σίγουρη για τον εαυτό σου, όπου κανένας κίνδυνος δε σε τρομάζει, όπου επιτέλους μπορείς να μ' αγαπάς χωρίς να φοβάσαι ποτέ πως θα χάσεις την αγάπη που μου οφείλεις.

Όταν αναδεικνύεις τη λάμψη της επιδερμίδας σου με τα πιο όμορφα χρώματα, όταν αρωματίζεις όλο το κορμί σου με τα πιο πολύτιμα μυρωδικά, όταν στολίζεσαι με τα ωραιότερά σου φορέματα, όταν γυρεύεις να ξεχωρίσεις ανάμεσα στις συντρόφισσές σου με τη χάρη του χορού και με το γλυκό σου τραγούδι, κι όταν παραβγαίνεις μαζί τους σε θέλγητρα, σε τρυφερότητα και σ' ευθυμία τόσο χαριτωμένα, ξέρω πως μοναδική σκέψη σου είναι να μου αρέσεις. Κι όταν σε βλέπω να κοκκινίζεις ντροπαλά, όταν το βλέμμα σου ψάχνει το δικό μου, όταν κερδίζεις την καρδιά μου με λόγια γλυκά και κολακευτικά, πώς μπορώ ν' αμφιβάλλω για την αγάπη σου, Ρωξάνη;

Τι να πω όμως για τις γυναίκες στην Ευρώπη; Ο τρόπος που φτιασιδώνουν το πρόσωπό τους, τα κοσμήματα που τις στολίζουν, η φροντίδα για την εμφάνισή τους, η αδιάκοπη επιθυμία τους ν' αρέσουν, όλα αυτά κηλιδώνουν την αρετή τους και ντροπιάζουν τους άντρες τους.

Δεν πιστεύω ωστόσο, Ρωξάνη, πως προσβάλλουν τα ήθη στο σημείο που θα περίμενε κανείς από μια τέτοια διαγωγή, και πως οδηγούν την ακολασία σ' αυτό το ακραίο σημείο που προκαλεί φρίκη, στην ολοκληρωτική προδοσία της συζυγικής πίστης. Πολύ λίγες γυναίκες είναι τόσο ασυγκράτητες, ώστε να φτάνουν ως εκεί: όλες έχουν μέσα στην καρδιά τους ορισμένες ηθικές αρχές, χαραγμένες εκεί από τη γέννησή τους, που αποδυναμώνονται αλλά δεν καταστρέφονται με την ανατροφή τους. Ίσως να μην τηρούν αυστηρά τις εξωτερικές υποχρεώσεις που τους επιβάλλει η αιδημοσύνη. Όταν όμως έρθει η στιγμή να κάνουν το τελευταίο βήμα, η φύση εξεγείρεται. Γι' αυτό, όταν σας περριόριζουμε τόσο πολύ, όταν έχουμε τόσοσους δούλους να σας φυλάνε, όταν βάζουμε τόσα εμπόδια στις επιθυμίες σας, για να μην τύχει και παραστρατήσουν, δεν είναι επειδή φοβόμαστε την έσχατη απιστία. Είναι επειδή ξέρουμε πως και η αγνότητα έχει τα όριά της, και πως ακόμα και η παρραμικρή κηλίδα μπορεί να τη μολύνει.

Σε λυπάμαι, Ρωξάνη. Η αγνότητά σου, που τόσο δοκιμάστηκε, άξιζε ένα σύζυγο που να μην έφευγε ποτέ από κοντά σου, που να μπορούσε κι εκείνος να συγκρατεί μόνος του τις επιθυμίες, τις οποίες μονάχα η δική σου αρετή καταφέρει να δαμάσει.

Από το Παρίσι,
στις 7 της σελήνης του Ρεγκέμει 1712.

Είμαστε τώρα στο Παρίσι, σ' αυτή την περήφανη αντίζηλο της πόλης του Ήλιου*.

Φεύγοντας από τη Σμύρνη, είχα αναθέσει στο φίλο μου Ιμπέν να σου παραδώσει ένα κιβώτιο με κάποια δώρα για σένα. Με τον ίδιο τρόπο θα λάβεις κι αυτή την επιστολή. Αν και η απόσταση που μας χωρίζει είναι πεντακόσιες ή εξακόσιες λεύγες, εγώ του στέλνω τα νέα μου και λαβαίνω τα δικά του τόσο εύκολα σαν να ήταν εκείνος στο Ισπαχάν, κι εγώ στο Κομ. Στέλνω τα γράμματά μου στη Μασσαλία, απ' όπου φεύγουν τακτικά καράβια για τη Σμύρνη. Από εκεί, όσα γράμματα προορίζονται για την Περσία, τα στέλνει με τα καραβάνια των Αρμένηδων, που ξεκινούν κάθε μέρα για το Ισπαχάν.

Ο Ρίκα είναι θαυμάσια στην υγεία του: ο γερός οργανισμός του, τα νιάτα και η φυσική ευθυμία του τον βοηθούν να ξεπερνάει όλες τις δοκιμασίες.

Όμως εγώ δε νιώθω και τόσο καλά. Το σώμα και το πνεύμα μου έχουν καταβληθεί: αφήνομαι σε σκέψεις που γίνονται κάθε μέρα και πιο θλιβερές. Η υγεία μου, καθώς εξασθενίζει, με γυρίζει πίσω στην πατρίδα μου και με κάνει να νιώθω αυτήν τη χώρα πιο ξένη.

Ωστόσο, αγαπημένε μου Νεσσίρ, σε εξορκίζω, κάνε ό,τι μπορείς για να μη μάθουν ποτέ οι γυναίκες μου την κατάσταση μου. Αν μ' αγαπούν, θέλω να τις γλιτώσω από τα δάκρυα, κι αν πάλι δε μ' αγαπούν, δε θα ήθελα με κανέναν τρόπο να αποθρασυνθούν.

* Το Ισπαχάν.

Τούρκων, ή εκείνο του μεγαλόπρεπου σουλτάνου μας. Σε τέτοια μεγάλη υπόληψη έχει την πολιτική της Ανατολής.

Μελέτησα το χαρακτήρα του και του βρήκα ορισμένες ακατανόητες αντιφάσεις. Για παράδειγμα: έχει έναν υπουργό μόλις δεκαοχτώ ετών, ενώ η ερωμένη του είναι ογδόντα²⁸. Είναι αφοσιωμένος στη θρησκεία του, αλλά δεν μπορεί να υποφέρει όσους λένε πως πρέπει κανείς να την τηρεί κατά γράμμα²⁹. Αν και αποφεύγει τη φασαρία των πόλεων και δεν αγαπά πολύ τις συντροφίες, μόνη του έγνοια είναι, από το πρωί ως το βράδυ, να μιλούν γι' αυτόν. Του αρέσουν τα τρόπαια και οι νίκες, τρέμει ωστόσο όταν βλέπει έναν άξιο στρατηγό επικεφαλής των στρατευμάτων του, όπως θα είχε κάθε λόγο να τον τρέμει αν ήταν επικεφαλής του εχθρικού στρατού: Δεν έχει, πιστεύω, συμβεί ποτέ σε άλλον, πάρα μόνον σ' αυτόν, να είναι πλημμυρισμένος από τόσα πλούτη, όσα ένας άλλος ηγεμόνας δε θα ήλπιζε ποτέ να αποκτήσει, και να υποφέρει συνάμα από τόσο μεγάλη φτώχεια, όση δε θα άντεχε ούτε ένας απλός πολίτης.

Του αρέσει ν' ανταμείβει εκείνους που τον υπηρετούν, πληρώνει όμως με την ίδια γενναιοδωρία τις περιποιήσεις, ή μάλλον την οκνηρία των αυλικών του, και τις κοπιαστικές εκστρατείες των αξιωματικών του. Προτιμά τις περισσότερες φορές τον άνθρωπο που τον βοηθά να ξεντυθεί ή που του δίνει την πετσέτα του όταν καθίσει στο τραπέζι, παρά εκείνον που κυριεύει πόλεις ή κερδίζει μάχες για λογαριασμό του. Δεν πιστεύει πως θα πρέπει να υπάρχουν εμπόδια στο μεγαλείο του μονάρχη όταν αυτός θέλει να απονεμίει χάρες, και, χωρίς να εξετάσει, αν εκείνος τον οποίο πλημμυρίζει με αγαθά είναι άνθρωπος με κάποια αξία, πιστεύει πως αυτή η επιλογή του θα τον κάνει να την αποκτήσει: έτσι τον είδαν να δίνει μονάχα ένα μικρό επίδομα σ' έναν άνθρωπο που είχε τρέξει δύο λεύγες για να δραπε-

τεύσει, και μεγάλη κυβερνητική θέση σ' έναν άλλον που είχε τρέξει τέσσερις για τον ίδιο λόγο.

Είναι μεγαλοπρεπής, προπάντων στα κτίσματά του. Στους κήπους του παλατιού του υπάρχουν περισσότερα αγάλματα απ' ό,τι πολίτες σε μια μεγάλη πόλη. Η φρουρά του είναι τόσο ισχυρή όσο και αυτή του ηγεμόνα εκείνου που μπροστά του κλονίζονται όλοι οι θρόνοι: οι στρατιές του είναι το ίδιο πολυάνθρωπες, οι πόροι του το ίδιο άφθονοι και τα κονδύλια του το ίδιο ανεξάντλητα.

Από το Παρίσι,
στις 7 της σελήνης του Μωχαρρέμ 1713.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 38

Ο ΡΙΚΑ ΣΤΟΝ ΙΜΠΕΝ
στη Σμύρνη

Είναι πολύ σημαντικό πρόβλημα για τους άντρες να γνωρίζουν αν συμφέρει περισσότερο να στερούν από τις γυναίκες την ελευθερία ή αν πρέπει να τους την αφήνουν. Θαρρώ πως υπάρχουν πολλά επιχειρήματα τόσο υπέρ όσο και κατά. Αν οι Ευρωπαίοι λένε πως δεν είναι μεγαλόψυχος όποιος κάνει τις αγαπημένες του δυστυχισμένες, οι Ασιάτες μας ανταπαντούν πως είναι εξευτελιστικό για τους άντρες να απαρνούνται την εξουσία που η φύση τούς χάρισε πάνω στις γυναίκες. Αν κάποιος τους πει πως είναι μεγάλη έγνοια να έχεις κλεισμένες πολλές γυναίκες μαζί στον ίδιο χώρο, εκείνοι αποκρίνονται πως δέκα υπάκουες γυναίκες είναι λιγότερο ενοχλητικές από μία ανυπάκουη. Κι όταν αυτοί με τη σειρά τους διαφωνήσουν, λέγοντας πως οι Ευρωπαίοι δεν μπορούν να είναι ευτυχισμένοι με γυναίκες που

δεν τους είναι πιστές, τότε τους απαντούν πως η πίστη για την οποία τόσο πολύ καυχούνται, δεν εμποδίζει την αποστροφή, που ακολουθεί κάθε ικανοποιημένο πάθος, πως οι γυναίκες μας είναι παραπάνω απ' ό,τι πρέπει δικές μας, πως μια τόσο εύκολη κατοχή δε μας αφήνει την ευκαιρία να επιθυμήσουμε ή να φοβηθούμε τίποτα, πως λίγη φιλαρέσκεια είναι σαν το αλάτι που καρυκεύει και προλαβαίνει τη φθορά. Ίσως ένας άντρας πιο συνετός από μένα να βρισκόταν σε κάποια αμηχανία να αποφασίσει: γιατί, αν οι Ασιάτες έχουν δίκιο να γυρεύουν τρόπους πρόσφορους να καθησυχάζουν τις ανησυχίες τους, οι Ευρωπαίοι έχουν κι αυτοί δίκιο να μην έχουν καθόλου ανησυχίες.

«Στο κάτω κάτω», λένε εκείνοι, «αν είμαστε δυστυχημένοι ως σύζυγοι, θα βρίσκουμε πάντα τρόπους ν' αποζημιωνόμαστε ως εραστές. Για να είναι ένας άντρας δικαιολογημένος όταν παραπονιέται για την απιστία της γυναίκας του, θα έπρεπε να μην έμεναν παρά μόνον τρεις άνθρωποι πάνω στη γη. Αν είναι τέσσερις, τότε θα υπάρχει πάντα ισοδυναμία».

Ένα άλλο ερώτημα είναι αν ο νόμος της φύσης θέλει τις γυναίκες υποταγμένες στους άντρες. «Όχι», μου έλεγε τις προάλλες ένας ερωτιάρης φιλόσοφος, «η φύση ποτέ δεν υπαγόρευσε τέτοιο νόμο. Η εξουσία μας πάνω στις γυναίκες είναι σωστή τυραννία. Μας άφησαν να τις εξουσιάζουμε μόνο επειδή έχουν πιο καλόβολα αισθήματα από μας, κι επομένως περισσότερη ανθρωπιά και λογική. Αυτή την ανωτερότητά τους, που έπρεπε να τους δίνει βέβαια και κάποια υπεροχή, αν εμείς ήμασταν λογικοί, την έχουν χάσει, αφού εμείς δεν είμαστε λογικοί.

»Αν λοιπόν είναι αλήθεια πως η επιβολή μας πάνω στις γυναίκες είναι τυραννική, είναι εξίσου αλήθεια πως κι εκείνες έχουν πάνω μας μια φυσική εξουσία: μας επιβάλλονται με την ομορφιά τους, στην οποία τίποτα δεν αντιστέκεται.

Η δική μας εξουσία δεν απλώνεται σ' όλες τις χώρες, όμως η εξουσία της ομορφιάς απλώνεται σ' ολόκληρη την οικουμένη. Τότε γιατί να έχουμε εμείς κάποιο προνόμιο; Μήπως επειδή είμαστε πιο δυνατοί; Μα αυτό είναι αληθινή αδικία. Μεταχειριζόμαστε κάθε λογής μέσο για να καταπνίξουμε το θάρρος τους. Οι δυνάμεις θα ήταν ίσες, αν ήταν ίση και η αγωγή. Ας τις δοκιμάσουμε στα χαρίσματα εκείνα που δεν αποδυνάμωσε η αγωγή: και τότε θα δούμε αν πραγματικά είμαστε τόσο δυνατοί.

»Πρέπει να παραδεχτούμε, αν κι αυτό ξενίζει τα ήθη μας, πως στους πιο εξευγενισμένους λαούς, οι γυναίκες πάντα επιβάλλονταν στους συζύγους τους. Αυτό θεσπίστηκε με νόμο από τους Αιγυπτίους, για να τιμήσουν την Ίσιδα, και από τους Βαβυλώνιους, για να τιμήσουν τη Σεμίραμη. Για τους Ρωμαίους έλεγαν ότι εξουσίαζαν όλους τους λαούς, αλλά ότι υπάκουαν στις γυναίκες τους. Δε θα πάω τίποτα για τους Σαρμάτες³⁰, που ήταν σκλάβοι απόλυτοι αυτού του φύλου: αυτοί παραήταν βάρβαροι, για να μπορώ να τους φέρω σαν παράδειγμα».

Βλέπεις, αγαπητέ μου Ιμπέν, πως άρχισα να παίρνω κι εγώ τις συνήθειες αυτής της χώρας, όπου αρέσει σε όλους να υποστηρίζουν εξωφρενικές απόψεις κι όπου όλα καταλήγουν σε κάποια παραδοξολογία. Ο προφήτης έχει αποφανθεί πάνω σ' αυτό το θέμα, ορίζοντας τα δικαιώματα του κάθε φύλου: «Οι γυναίκες», λέει, «πρέπει να τιμούν τους άντρες τους. Οι άντρες τους πρέπει να τις τιμούν κι αυτοί: έχουν όμως το προνόμιο να στέκονται ένα σκαλοπάτι πιο πάνω από εκείνες».

Από το Παρίσι,
στις 26 της σελήνης του Τζεμαζί ουλ Αχίρ 1713.

Στους λαούς της Ευρώπης, όλες οι δυσκολίες του γάμου ξεπερνιούνται μέσα στο πρώτο τέταρτο της ώρας. Τα έσχατα δείγματα αγάπης εκδηλώνονται πάντα την ίδια μέρα που ευλογείται κι ο γάμος. Οι γυναίκες δε συμπεριφέρονται εδώ όπως οι δικές μας στην Περσία, που καμιά φορά υπερασπίζονται το έδαφός τους για ολόκληρους μήνες. Τίποτα δεν είναι πιο εύκολο: δε χάνουν τίποτα, επειδή δεν έχουν τίποτα να χάσουν. Αλλά τι ντροπή γι' αυτές! Η στιγμή της ήττας τους είναι πάντα γνωστή, και χωρίς να χρειάζεται να συμβουλευτούμε τ' άστρα, μπορούμε να προβλέψουμε με ακρίβεια πότε θα γεννηθούν τα παιδιά τους.

Οι Γάλλοι δε μιλούν σχεδόν ποτέ για τις γυναίκες τους: είναι επειδή φοβούνται να μιλήσουν γι' αυτές μπροστά σ' ανθρώπους που ίσως τις γνωρίζουν καλύτερα από εκείνους.

Ανάρεστα σ' αυτούς υπάρχουν κάτι πολύ δυστυχημένοι άντρες, που κανένας δε συμπονά: κι αυτοί είναι οι ζηλιάρηδες σύζυγοι. Υπάρχουν άντρες που ο κόσμος όλος τους περιφρονεί: και πάλι αυτοί είναι οι ζηλιάρηδες σύζυγοι.

Άλλωστε, σε καμιά χώρα ο αριθμός τους δεν είναι τόσο μικρός όσο στη Γαλλία. Η ηρεμία τους δε βασίζεται στην εμπιστοσύνη που έχουν στις γυναίκες τους. Αντίθετα, βασίζεται στην κακή γνώμη τους γι' αυτές. Όλες τις σοφές προφυλάξεις των Ασιατών, τα πέπλα που τις καλύπτουν, τις φυλακές όπου είναι κλεισμένες, το άγρυπνο μάτι των ευνούχων, όλα αυτά τα λογαριάζουν σαν μέτρα πιο πρόσφορα για να εξασκήσουν τα τεχνάσματα αυτού του φύλου, παρά για να τα αποθαρρύνουν. Εδώ, οι σύζυγοι δέχονται τη μοίρα τους καρτερικά και βλέπουν τις απιστίες σαν τα ανα-

πόφευκτα χτυπήματα της μοίρας. Ένας σύζυγος που θα ήθελε ν' ανήκει η γυναίκα του μονάχα σ' αυτόν, δίνει την εντύπωση πως διασαλεύει τη δημόσια ευδαιμονία και πως είναι ένας άμυαλος που θα ήθελε να χαίρεται μόνος του το φως του ήλιου, αφήνοντας απ' έξω όλους τους άλλους.

Εδώ, όποιος σύζυγος αγαπά τη γυναίκα του είναι ένας άντρας ανάξιος ν' αγαπηθεί από μια άλλη γυναίκα, ένας άντρας που εκμεταλλεύεται την αναγκαιότητα του νόμου για να αναπληρώσει όση γοητεία του λείπει, που ασκεί όλα του τα προνόμια σε βάρος μιας ολόκληρης κοινωνίας, που ιδιοποιείται εκείνο του έχει δοθεί απλώς σαν υπόσχεση και κάνει ό,τι μπορεί για να ανατρέψει μια σιωπηρή συμφωνία, η οποία χαρίζει την ευτυχία και στο ένα και στο άλλο φύλο. Αυτό τον τίτλο του συζύγου μιας όμορφης γυναίκας που τον κρύβουν στην Ασία τόσο προσεχτικά, εδώ τον φέρουν χωρίς καμιά ανησυχία: νιώθουν πως είναι σε θέση να στρέψουν αλλού το νου τους. Όταν ένας ηγεμόνας χάσει ένα οχυρό παρηγοριέται πολιορκώντας ένα άλλο. Την εποχή που οι Τούρκοι μάς έπαιρναν τη Βαγδάτη, μήπως εμείς δεν καταλάβαμε το φρούριο του Κανταχάρ, που ανήκε στο Μογγόλο;

Συνήθως, ένας άντρας που ανέχεται τις απιστίες της γυναίκας του, δεν αποδοκιμάζεται καθόλου, αντίθετα μάλιστα, τον επαινούν για τη σύνεσή του: μόνο μερικές ιδιαίτερες περιπτώσεις είναι ατιμωτικές.

Όχι πως δεν υπάρχουν ενάρετες γυναίκες, και μάλιστα θα λέγαμε πως ξεχωρίζουν: μου τις έδειχνε πάντα ο οδηγός μου. Ήταν όμως όλες τόσο άσχημες, ώστε πρέπει να είσαι άγιος για να μη μισείς την αρετή.

Μετά απ' όσα σου είπα για τα ήθη αυτού εδώ του τόπου, εύκολα φαντάζεσαι πως οι Γάλλοι κάθε άλλο παρά καμαρώνουν για τα σταθερά τους αισθήματα. Πιστεύουν πως είναι το ίδιο γελοίο να ορκίζεσαι αιώνια αγάπη σε μια

γυναίκα, όσο και να ισχυρίζεσαι πως θα είσαι πάντα γερός ή πάντα ευτυχισμένος. Όταν υπόσχονται σε μια γυναίκα πως θα την αγαπούν αιώνια, υποθέτουν πως κι εκείνη, από τη μεριά της, τους υπόσχεται να είναι πάντα αξιαγάπητη, κι αν τύχει και αθετήσει το λόγο της, θεωρούν πως αποδεσμεύονται κι αυτοί από το δικό τους.

Από το Παρίσι,
στις 7 της σελήνης του Ζου ελ Καντέ 1714.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 56

Ο ΟΥΣΜΠΕΚ ΣΤΟΝ ΙΜΠΙΕΝ
στη Σμύρνη

Η χαρτοπαιξία συνηθίζεται πολύ στην Ευρώπη: ο παίκτης την έχει για επάγγελμα. Ο τίτλος αυτός αναπληρώνει από μόνος του την καταγωγή, την περιουσία, την εντιμότητα. Όποιος τον κατέχει, γίνεται δεκτός, χωρίς καμία άλλη δοκιμασία, στους κόλπους της καλής κοινωνίας, αν και όλοι ανεξαιρέτως γνωρίζουν πως, κρινοντας έτσι, πολύ συχνά γελάστηκαν. Ο κόσμος έχει όμως συμφωνήσει να είναι αδιόρθωτος.

Οι γυναίκες κυρίως επιδίδονται με πάθος στη χαρτοπαιξία. Είναι αλήθεια πως, στα νιάτα τους, δεν ασχολούνται και πολύ μ' αυτήν, εκτός κι αν είναι για να ευνοήσουν κάποιον πιο αγαπημένο τους πάθος. Αλλά, όσο γερνάνε, το πάθος τους για τα χαρτιά μοιάζει να ανανεώνεται, και το πάθος αυτό γεμίζει όλο το κενό που αφήνουν τα άλλα.

Θέλουν να καταστρέψουν τους άντρες τους και, για να το πετύχουν, διαθέτουν τρόπους κατάλληλους για κάθε ηλικία, από την πιο τρυφερή νιότη ως τα πιο βαθιά γηρατεία:

το ντύσιμο και τ' αμάξια είναι η αρχή της παρεκτροπής, η φιλαρέσκεια τη μεγαλώνει κι άλλο, η χαρτοπαιξία την αποτελειώνει.

Συχνά παρακολούθησα εννιά ή δέκα γυναίκες, ή καλύτερα εννιά ή δέκα αιώνες, καθισμένες γύρω από ένα τραπέζι. Παρακολούθησα τις προσδοκίες, τους φόβους, τις χαρές, και πάνω απ' όλα τους θυμούς τους. Θα έλεγες πως δε θα πρόφταιναν ποτέ να ηρεμήσουν και πως η ζωή θα τις εγκατέλειπε πριν από την απελπισία, και θα αναρωτιόσουν αν πλήρωναν τους πιστωτές τους ή τους κληρονόμους τους.

Θαρρώ πως ο άγιος προφήτης μας είχε σαν κύριο μέλημά του να μας στερήσει όλα όσα μπορούν να θalώσουν το λογικό μας: μάς απαγόρευσε να πίνουμε κρασί, που το κρατά βυθισμένο στο σκοτάδι. Μας απαγορεύει, με ειδική εντολή, τα τυχερά παιχνίδια, κι όπου του στάθηκε αδύνατον να ξεριζώσει την αιτία του κάθε πάθους, φρόντισε να το αμβλύνει. Σ' εμάς, ο έρωτας δεν προκαλεί ούτε ταραχή ούτε μανία. Είναι ένα πάθος ξέπνοο, που αφήνει ήρεμη την ψυχή μας: οι πολλές γυναίκες μάς γλιτώνουν από την εξουσία του και μετριάζουν τις αχαλίνωτες επιθυμίες μας.

Από το Παρίσι,
στις 10 της σελήνης του Ζου ελ Χατζέ 1714.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 57

Ο ΟΥΣΜΠΕΚ ΣΤΟΝ ΡΕΝΤΙ
στη Βενετία

Εδώ, οι άπιστοι συντηρούν ένα πλήθος από ελαφρές γυναίκες, ενώ οι θρήσκοι αμέτρητους δερβίσηδες. Οι δερβίσηδες αυτοί παίρνουν τρεις όρκους: της υπακοής, της φτώχειας

ψυχής ανά εξάμηνο, και οι απόψεις μου εξαρτώνται απόλυτα από τη σωματική μου κατάσταση: αναλόγως αν έχω πολλές ή λίγες ζωτικές δυνάμεις, αν το στομάχι μου χωνεύει καλά ή άσχημα, αν η ατμόσφαιρα γύρω μου είναι καθαρή ή αποπνιχτική, αν τρέφομαι με ελαφριά ή με βαριά φαγητά, τότε κι εγώ γίνομαι πότε σπινοζιστής, πότε σοκινιανιστής⁵⁴, πότε καθολικός, πότε άθρησκος ή θρήσκος. Όταν δίπλα στο προσκέφαλό μου βρίσκεται ο γιατρός, τότε μ' έχει του χεριού του ο εξομολογητής μου. Ξέρω πώς να μην αφήνω τη θρησκεία να με στενοχωρεί όταν είμαι καλά, όταν όμως είμαι άρρωστος την αφήνω να με παρηγορήσει: όταν χάσω κάθε ελπίδα από τη μια πλευρά, τότε έρχεται η θρησκεία και με κερδίζει με τις υποσχέσεις της. Κι εγώ πρόθυμα της παραδίνομαι, για να πεθάνω έτσι από την πλευρά της ελπίδας».

Πριν από πολλά χρόνια οι χριστιανοί ηγεμόνες ελευθέρωσαν όλους τους δούλους στα κράτη τους, επειδή, όπως έλεγαν οι ίδιοι, ο χριστιανισμός θέλει ίσους όλους τους ανθρώπους. Είναι αλήθεια πως αυτή η θρησκευτική πράξη στάθηκε γι' αυτούς πολύ χρήσιμη: πέτυχαν να υποβιβάσουν έτσι τους ευγενείς, απομακρύνοντας από την εξουσία τους το λαό. Στη συνέχεια κατάκτησαν χώρες όπου έβλεπαν πως τους συνέφερε να έχουν δούλους. Επέτρεψαν να αγοράζονται και να πουλιούνται δούλοι, ξεχνώντας τη θρησκευτική εκείνη αρχή που τους είχε τόσο συγκινήσει. Τι θες να σου πω κι εγώ; Ότι είναι αλήθεια για τη μια εποχή, είναι ψέμα για την άλλη. Αχ! να κάναμε κι εμείς σαν τους χριστιανούς! Είμαστε πολύ αφελείς γιατί αρνιόμαστε να ιδρύσουμε αποικίες και να κατακτήσουμε εύκολα χώρες όπου οι συνθήκες είναι ευνοϊκές*, μόνο και μόνο επειδή το

* Οι Μωαμεθανοί δε νοιάζονται να κατακτήσουν τη Βενετία, μια που δε θα έβρισκαν εκεί νερό για τα λουτρά του καθαγιασμού τους.

νερό εκεί δεν είναι αρκετά καθαρό για να πλενόμαστε έτσι όπως ορίζει το άγιο Κοράνι.

Ευγνωμονώ τον παντοδύναμο Θεό, που μας έστειλε τον Αλή, το μεγάλο προφήτη του, γιατί ασπάστηκα μια θρησκεία που έχει την πρώτη θέση ανάμεσα σ' όλα τα ενδιαφέροντα του ανθρώπου και είναι καθάρια σαν τον ουρανό, απ' όπου κατέβηκε.

Από το Παρίσι,
στις 13 της σελήνης του Σαφέρ 1715.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 76

Ο ΟΥΣΜΠΕΚ ΣΤΟ ΦΙΛΟ ΤΟΥ ΙΜΠΕΝ
στη Σμύρνη

Είναι φοβεροί οι νόμοι στην Ευρώπη για εκείνους που αυτοκτονούν: μ' άλλα λόγια, τους κάνουν και πεθαίνουν για δεύτερη φορά. Τους σέρνουν στους δρόμους για να τους εξευτελίσουν, στιγματίζουν την τιμή τους, κατάσχουν τ' αγαθά τους.

Θαρρώ, Ιμπέν, πως αυτοί οι νόμοι είναι πολύ άδικοι. Όταν ο πόνος, η δυστυχία, η καταφρόνια μ' έχουν τσακίσει, γιατί να μ' εμποδίζουν να βάλω τέλος στα βάσανά μου και γιατί να μου στερούν τόσο άκαρδα τη μόνη γιατρεία που είναι στο χέρι μου;

Γιατί άραγε να θέλουν να δουλεύω για μια κοινωνία όπου αποδέχομαι να μην ανήκω πια; Γιατί θέλουν να συμμορφώνομαι, ενάντια στη θέλησή μου, με μια σύμβαση που δημιουργήθηκε χωρίς εμένα; Η κοινωνία θεμελιώνεται πάνω στην αμοιβαία ωφέλεια. Όταν όμως αυτή μου γίνεται φορτική, ποιος μ' εμποδίζει να την απαρνιέμαι; Η ζωή μου

δόθηκε σαν μια εύνοια, άρα κι εγώ μπορώ να την επιστρέψω, όταν πάψει να εκπληρώνει το σκοπό της: αφού εκλείπει η αιτία, θα πρέπει να εκλείψει και το αποτέλεσμα.

Γιατί άραγε να θέλει ο ηγεμόνας να είμαι υποτελής του, όταν εγώ δεν απολαμβάνω κανένα από τα οφέλη της υποτέλειας; Πώς μπορούν οι συμπολίτες μου να είναι τόσο άδικοι, ώστε να επιδιώκουν το συμφέρον τους με αντάλλαγμα την απελπισία μου; Μήπως ο Θεός, διαφέροντας απ' όλους τους άλλους ευεργέτες, θέλει να με καταδικάσει να αποδεχτώ κάποιες χάρες που τις βρίσκω καταπιεστικές;

Έχω υποχρέωση να υπακούω στους νόμους, όσο ζω κάτω από την εξουσία των νόμων. Όταν όμως πάψω να ζω κάτω απ' αυτούς, πώς μπορούν αυτοί να με δεσμεύουν ακόμα;

Έτσι όμως, θα πουν οι άλλοι, αναστατώνεις την τάξη της θείας πρόνοιας. Ο Θεός έχει ενώσει την ψυχή σου με το σώμα σου, κι εσύ θέλεις να τα αποχωρίσεις. Εναντιώνεσαι λοιπόν στις βουλές του και του αντιστέκεσαι.

Τι σημαίνει αυτό; Μήπως αναστατώνω την τάξη της θείας πρόνοιας, αλλοιώνοντας τις μεταλλαγές της ύλης και μετατρέποντας σε κύβο μια σφαίρα που οι πρώτοι νόμοι της κίνησης, δηλαδή οι νόμοι που δημιουργούν και διατηρούν τα πάντα, την έπλασαν στρογγυλή; Όχι βέβαια: απλώς ασκώ το δικαίωμα που μου δόθηκε, και, μ' αυτή την έννοια, μπορώ να αναστατώνω κατά το κέφι μου όλη τη φύση, χωρίς να μπορεί κανείς να πει πως αντιστέκομαι στη θεία πρόνοια.

Όταν η ψυχή μου χωριστεί από το σώμα μου, μήπως τότε θα υπάρχει λιγότερη τάξη και λιγότερη οργάνωση στο σύμπαν; Πιστεύετε πως αυτή η νέα σύνθεση θα είναι λιγότερο τέλεια, και λιγότερο εξαρτημένη από τους γενικούς νόμους; Ή πως ο κόσμος θα έχει χάσει κάτι και πως τα έργα του Θεού θα είναι λιγότερο μεγάλα, ή μάλλον λιγότερο απέραντα;

Μήπως νομίζετε πως το κορμί μου, όταν θα έχει γίνει στάχυ, σκουλήρι, χλόη, θα έχει μεταμορφωθεί σε ένα έργο της φύσης λιγότερο αντάξιό της; Και πως η ψυχή μου, λυτρωμένη από καθετί το επίγειο, θα έχει χάσει κάτι από το μεγαλείο της;

Όλες αυτές οι ιδέες, αγαπητέ μου Ιμπέν, έχουν σαν μόνη πηγή τους την αλαζονεία μας: δε νιώθουμε πόσο ασήμαντοι είμαστε, και παρ' όλα αυτά θέλουμε να μας υπολογίζει ολόκληρο το σύμπαν, να παίζουμε κι εμείς ένα ρόλο μέσα σ' αυτό, να είμαστε κάτι το σημαντικό. Φανταζόμαστε πως, αν αφανιστεί ένα πλάσμα τόσο τέλει όσο εμείς, όλη η φύση θα ξεπέσει, και δε χωρά στο νου μας πως ένας άνθρωπος περισσότερο ή λιγότερος στον κόσμο, τι λέω, πως όλοι οι άνθρωποι μαζί, εκατό εκατομμύρια κεφάλια σαν το δικό μας, δεν αποτελούν παρά ένα μικροσκοπικό και απροσδιόριστο σημάδακι, που ο Θεός το βλέπει μόνο χάρη στην απεραντοσύνη της γνώσης του.

Από το Παρίσι,
στις 15 της σελήνης του Σαφέρ 1715.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 77

— ✽ —

Ο ΙΜΠΕΝ ΣΤΟΝ ΟΥΣΜΠΕΚ
στο Παρίσι

Αγαπητέ μου Ουσμπέκ, θαρρώ πως για έναν αληθινό μουσουλμάνο οι συμφορές δεν είναι τόσο πολύ τιμωρίες όσο απειλές. Είναι πολύτιμες οι μέρες εκείνες που μας προσφέρονται για να εξιλεωθούμε από τα αμαρτήματά μας. Εκείνο που θα έπρεπε να συντομευτεί είναι ο χρόνος της ευημερίας μας. Σε τι άλλο χρησιμεύει όλη αυτή η ασημονία, πα-

Και δεν είναι μόνο αυτό: οι δερβίσηδες κρατούν στα χέρια τους όλο σχεδόν τον πλούτο του κράτους. Είναι μια εταιρεία φιλάργυρων, που όλο παίρνει και ποτέ δε δίνει. Δεν παύει να συσσωρεύει εισοδήματα, για να αποκτήσει κεφάλαια. Όλος αυτός ο πλούτος μένει, κατά κάποιον τρόπο, ανεκμετάλλευτος: το χρήμα παύει να κυκλοφορεί, δεν υπάρχει πια ούτε εμπόριο ούτε τέχνες ούτε χειροτεχνία.

Δεν γνωρίζω κανέναν προτεστάντη ηγεμόνα που να μην εισπράττει από το λαό του πολύ περισσότερους φόρους απ' όσους εισπράττει ο πάπας από τους υπηρέτες του. Κι όμως, οι τελευταίοι είναι πάμπτωχοι, ενώ οι πρώτοι ζουν με όλες τους τις ανέσεις. Στους μεν το εμπόριο δίνει στα πάντα ζωή, ενώ στους δε ο μοναχισμός τα νεκρώνει.

Από το Παρίσι,
στις 26 της σελήνης του Σαμασιάν 1718.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ι 18

Ο ΟΥΣΜΠΕΚ ΣΤΟΝ ΙΔΙΟ

Άλλο τίποτα δεν έχουμε να πούμε για την Ασία και για την Ευρώπη. Ας πάμε τώρα στην Αφρική. Θα μιλήσουμε μονάχα για τα παράλια της, αφού το εσωτερικό της μας είναι άγνωστο ακόμα.

Τα παράλια της Μπαρμπαριάς, όπου καθιερώθηκε η μουσουλμανική θρησκεία, δεν είναι πια τόσο πυκνοκατοικημένα όσο την εποχή των Ρωμαίων, για τους λόγους που σου ανέφερα παραπάνω. Όσο για τα παράλια της Γουϊνέας, θα πρέπει να έχουν υποστεί μια λυσσαλέα απογύμνωση τα τελευταία διακόσια χρόνια, αφού μέσα σ' αυτό το διάστημα όλοι οι τυραννίσκοι ή οι φύλαρχοι πουλούσαν τους υπη-

κούς τους στους ευρωπαϊούς ηγεμόνες, κι αυτοί τους έστελναν στις αποικίες τους στην Αμερική.

Το περίεργο είναι πως αυτή η Αμερική, που κάθε χρόνο δέχεται τόσους καινούργιους κατοίκους, είναι και η ίδια έρημη και δεν επωφελείται από τις τόσες απώλειες της Αφρικής. Καθώς οι δούλοι μεταφέρονται σε διαφορετικό κλίμα, χιλιάδες απ' αυτούς φτάνουν εκεί μόνο για να πεθάνουν, και η δουλειά στα ορυχεία, όπου απασχολούνται μέρα νύχτα ιθαγενείς και ξένοι, οι μολυσμένες αναθυμιάσεις τους, ο υδράργυρος που πρέπει συνέχεια να χρησιμοποιούν, καταστρέφουν την υγεία τους ανεπανόρθωτα.

Τίποτα δεν είναι τόσο παράλογο όσο να εξοντώνονται τόσο πολλοί άνθρωποι, για να βγάλει χρυσάφι και ασήμι μέσα από τα βάθη της γης, δυο μέταλλα από μόνα τους ολότελα άχρηστα, που ταυτίστηκαν ωστόσο με τον πλούτο, μόνο και μόνο επειδή τα διάλεξαν για να είναι το σύμβολό του.

Από το Παρίσι,
την τελευταία μέρα της σελήνης του Σαμασιάν 1718.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ι 19

Ο ΟΥΣΜΠΕΚ ΣΤΟΝ ΙΔΙΟ

Η γονιμότητα ενός λαού εξαρτάται πολλές φορές από τις πιο ασήμαντες συμπτώσεις του κόσμου, γι' αυτό και συχνά το μόνο που χρειάζεται εκείνος να κάνει είναι να αλλάξει λίγο τις ιδέες του, κι έτσι να πληθύνει.

Οι Εβραίοι, πάντα ξεκληρισμένοι και πάντα αναγεννημένοι, αναπλήρωσαν όλες τις απώλειες και τις καταστροφές τους, μόνο και μόνο με την προσδοκία της κάθε οικογέ-

ήμουν μέρα και νύχτα άγρυπνος φρουρός τους, πως δεν έ-
παιφα ούτε λεπτό να έχω την έγνοια τους.

Άρχισα την υπηρεσία μου με τιμωρίες, αλλά κι όταν
τις σταμάτησα για λίγο, συνέχισα να διατηρώ τη φυσική
μου αυστηρότητα.

Τι λέω όμως; Γιατί να σου καυχιέμαι εδώ για την αφο-
σίωσή μου, αφού στάθηκε ανώφελη για σένα; Ξέχνα όλες
τις πρότερες υπηρεσίες μου, θεώρησέ με προδότη και τι-
μώρησέ με για όλα τα εγκλήματα που δεν κατάφερα να ε-
μποδίσω.

Η Ρωξάνη, η υπέροχη Ρωξάνη! Ω ουρανοί! ποιον να ε-
μπιστευτείς από εδώ κι έπειτα; Εσύ υποφιαζόσουν τη Ζε-
λίδα και είχες απόλυτη εμπιστοσύνη στη Ρωξάνη. Η αδά-
μαστη όμως αρετή της δεν ήταν παρά μια αισχρή απάτη,
ήταν το πέπλο που κάλυπτε την ατιμία της. Τη βρήκα
στην αγκαλιά ενός νέου, που μόλις είδε πως τον ανακάλυ-
ψα, όρμησε κατά πάνω μου. Μου έδωσε δυο μαχαιριές. Μό-
λις άκουσαν τη φασαρία, οι ευνούχοι έτρεξαν και τον περι-
κύκλωσαν. Αμύνθηκε για αρκετή ώρα και τραυματίσε κά-
μποσους. Ήθελε μάλιστα να ξαναγυρίσει στο δωμάτιο, για
να πεθάνει, έλεγε, μπροστά στα μάτια της Ρωξάνης. Αλ-
λά, τελικά, υποχώρησε μπροστά στον αριθμό μας και σω-
ριάστηκε στα πόδια μας.

Δεν ξέρω, υψηλέ άρχοντά μου, αν θα περιμένω τις αυ-
στηρές εντολές σου.

Στα χέρια μου έχεις αποθέσει την εκδίκησή σου, και δεν
πρέπει να την αφήνω να καθυστερεί.

*Από το σεράι του Ισπαχάν,
στις 8 της σελήνης του Ρεμπί ουλ Εβέλ 1720.*

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 160

Ο ΣΟΛΙΜ ΣΤΟΝ ΟΥΣΜΠΕΚ
στο Παρίσι

Πήρα την απόφασή μου: παίρνουν πια τέλος οι συμφο-
ρές σου, αρχίζω να τιμωρώ.

Νιώθω κιόλας μια κρυφή χαρά. Η ψυχή μου και η δική
σου θα γαληνέψουν: το έγκλημα θα εξαλειφθεί, και η αγνό-
τητα θα χλομιάσει.

Ω εσείς γυναίκες, που λες και γεννηθήκατε για να μη
γνωρίσετε ποτέ τις αισθήσεις σας, και αγανακτείτε με τις
ίδιες τις επιθυμίες σας, αιώνια θύματα της ντροπής και
της σεμνότητας, αχ! να μπορούσα να σας κάνω να γεμίσε-
τε σαν τα κύματα αυτό το δυστυχημένο σεράι, για να σας
δω εμβρόντητες μπροστά σ' όλο το αίμα που θα χυθεί εδώ
μέσα!

*Από το σεράι του Ισπαχάν,
στις 8 της σελήνης του Ρεμπί ουλ Εβέλ 1720.*

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 161

Η ΡΩΞΑΝΗ ΣΤΟΝ ΟΥΣΜΠΕΚ
στο Παρίσι

Ναι, σε απάτησα: εξαγόρασα τους ευνούχους σου, αφήφισα
τη ζήλια σου και κατάφερα να κάνω το απαίσιο σεράι σου
έναν τόπο τέρψεων και ηδονών.

Θα πεθάνω: το δηλητήριο θα κυλήσει στις φλέβες μου.
Τι άλλο να κάνω εδώ, αφού ο μοναδικός άντρας που με
κρατούσε στη ζωή δεν υπάρχει πια; Πεθαίνω, αλλά το πνεύ-

μα μου θα πετάξει με καλή συντροφιά. Μόλις τώρα έστειλα προπομπούς μου εκείνους τους βέβηλους φύλακες, που έχυσαν το πιο όμορφο αίμα του κόσμου.

Πώς μπόρεσες να σκεφτείς ότι ήμουν αρκετά αφελής για να φαντάζομαι πως βρίσκομαι στον κόσμο μόνο και μόνο για να λατρεύω τα καπρίτσια σου; Πως, ενώ επέτρεπες τα πάντα στον εαυτό σου, είχες το δικαίωμα να καταπιέζεις όλες τις επιθυμίες μου; Όχι, μπορεί να έζησα στη σκλαβιά, αλλά ήμουν πάντα ελεύθερη: προσάρμοσα τους νόμους σου πάνω σ' εκείνους της φύσης και πάντα φύλαξα ανεξάρτητο το πνεύμα μου.

Ίσως θα έπρεπε να μου χρωστάς και χάρη για τη θυσία που έκανα για σένα: ταπεινώθηκα για να δείχνω πως σου είμαι πιστή, κράτησα δειλά μέσα στην καρδιά μου εκείνο που θα έπρεπε να είχα φανερώσει σ' ολόκληρη τη γη και, τέλος, βεβήλωσα την αρετή, αφού ανέχτηκα να χαρακτηρίσουν μ' αυτό το όνομα την υποταγή μου στις ιδιοτροπίες σου.

Απορούσες γιατί δεν έβλεπες τον έρωτα να με συνεπαίρνει: αν με είχες γνωρίσει καλύτερα, θα έβρισκες μέσα μου όλη τη βία του μίσους.

Για καιρό όμως είχες το προνόμιο να πιστεύεις πως μια καρδιά σαν τη δική μου σου ήταν υποταγμένη. Ήμασταν και οι δύο ευτυχημένοι: εσύ πίστευες πως ήμουν απατημένη, κι όμως εγώ σε απατούσα.

Σίγουρα θα σου φανεί πρωτόγνωρη αυτή η γλώσσα. Είναι, άραγε, δυνατόν αφού πρώτα σε φόρτωσα με πόνους, να σε αναγκάζω πάλι να θαυμάζεις το θάρρος μου; Αλλά όλα τέλειωσαν πια, το δηλητήριο με λιώνει, χάνω τις δυνάμεις μου. Η πένα μου πέφτει από το χέρι, νιώθω ακόμα και το μίσος μου να ξεθυμαίνει. Πεθαίνω.

*Από το σεράι του Ισπαχάν,
στις 8 της σελήνης του Ρεμπί ουλ Εβέλ 1720.*

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

